

торічної практики роботи судових експертів, фахівців, та судової практики в частині прийняття рішень за результатами проведених судових експертиз та експертних досліджень.

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про судово-експертну діяльність в Україні» від 30.03.2017 № 6264. Дата розгляду: 30.03.2017 р.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року №4038-ХІІ : станом на 17 травня 2012 року [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Офіц.вид. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

В.В. Романюк

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального
процесу та організації досудового слідства
*(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків)*

ОТРИМАННЯ ПОЯСНЕНЬ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІХ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає жодної перевіркової дії після отримання з будь-якого джерела інформації про кримінальне правопорушення, в тому числі, вчинене неповнолітнім, крім проведення огляду місця події.

Грунтовна перевірка заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення необхідна тоді, коли у заяві або повідомленні є істотні протиріччя; заява подана через значний проміжок часу після вчинених дій, про які в ньому йдеться; неконкретно описано про заявлену подію; існують сумніви щодо віку особи, за підозреної у вчиненні кримінального правопорушення. З метою уникнення порушень вимог кримінального процесуального законодавства, серед слідчих Національної поліції найбільш розповсюдженою є практика отримання пояснень від осіб, які можуть надати інформацію про обставини, за допомогою яких можуть бути виявлені ознаки кримінального правопорушення

або суспільно небезпечного діяння. Ця процесуальна дія у КПК України наразі не передбачена як засіб збирання доказів, хоча її застосування законом не заборонено. Підтвердження цьому є аналіз чинного КПК: 1) ст. 42 КПК наділяє підозрюваного, обвинуваченого давати пояснення; 2) ст. 56 КПК наділяє правом давати пояснення потерпілого; 3) ст. 64-1 КПК дозволяє давати пояснення представникові юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; 4) ст. 97 КПК надає можливість провести допит особи, яка надала первинні пояснення. Крім того, у ч. 8 ст. 95 КПК України надано право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів сторонам кримінального провадження, потерпілому, представникові юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. І, нарешті, ст. 41 Закону України «Про Національну поліцію» зобов'язує поліцейського у разі застосування заходів піклування до неповнолітнього, роз'яснювати їм в тому числі право давати пояснення.

Результати цього аналізу дозволяють нам «легалізувати» таку процесуальну дію як отримання пояснень від заявника, потерпілого, очевидця, інших осіб і, найголовніше, від особи, яка, ймовірно, вчинила кримінальне правопорушення шляхом внесення відповідних змін до КПК України.

Оскільки в законодавстві не міститься спеціальних правил, що визначають порядок отримання пояснень від неповнолітніх, а в КПК України навіть не передбачається здійснення такої перевіркової дії, на практиці виникають питання: чи потрібно запрошувати педагога при отриманні пояснень у підлітків; чи мають право законні представники бути присутнім при отриманні таких пояснень. В умовах відсутності правового регулювання ці питання вирішуються неоднозначно. В окремих випадках при отриманні пояснень за аналогією застосовуються правила, встановлені ст.ст. 226, 227, 490, 491 КПК України, тобто до участі допускається і педагог і законний представник, а також захисник. В інших – ці правила не застосовуються¹. При цьому, з урахуванням існуючого законодавчого регулювання, дорікнути правозастосувача у порушенні закону неможливо. Сьогодні на одно-

¹ Близько 70% опитаних слідчих повідомили, що під час отримання пояснень від неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення або суспільно небезпечні діяння не залучали взагалі нікого, у 23% випадків були запрошені батьки і у 7% випадків – у присутності педагогів.

го слідчого Національної поліції в середньому припадає 150 – 200 зареєстрованих у ЄРДР кримінальних проваджень¹ і, звісно, кожний наступний «матеріал» без додаткової перевірки очікує, з великою долею ймовірності, закриття на підставі встановлення відсутності події кримінального правопорушення або ж встановлення відсутності в діянні складу кримінального правопорушення.

Відсутність однаковості в правозастосовчій практиці пояснюється ще й тим, що застосування за аналогією положень ст. 227 та ст. 491 КПК України (якщо це має місце) також викликає ряд питань. У юридичній науці щодо конкуренції загальних та спеціальних норм йдеться про «суперництво» однорівневих правових норм по горизонталі, де спеціальні норми конкретизують зміст загально-правових положень та приймаються з метою досягнення загальною нормою максимальної ефективності, врахування специфічних суспільних відносин, що нею регулюються, а тому спеціальна норма має пріоритет перед загальною. Але, якщо врахувати, що на початку досудового слідства немає ще таких учасників, як свідок, підозрюваний, обвинувачений, то необхідно визнати, що одноманітно застосовувати зазначені вище положення закону за аналогією на початковому етапі судочинства важко. До речі, подібної норми щодо кримінального провадження по застосуванню примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності, взагалі немає.

Таким чином, відсутність належної правової регламентації надає безмежний простір для правозастосувача діяти на свій розсуд, що не завжди сприяє забезпеченню прав неповнолітніх учасників судочинства, і, особливо, неповнолітніх. Тому не виникає сумнівів у тому, що ці питання повинні бути детально врегульовані. Вважаємо, що значну роль у цьому могло б відіграти залучення у кримінальну процесуальну діяльність на етапі перевірки інформації про кримінальне правопорушення додаткових учасників. У першу чергу тут ми маємо на увазі законних представників неповнолітніх і педагогів.

¹ Про це свідчать результати опитування слідчих, які знаходяться на курсах підвищення кваліфікації слідчих у Харківському національному університеті внутрішніх справ.